

Edgar Allan Poe Pymän selonteko

The Narrative of Arthur Gordon Pym of Nantucket, 1838). suom. Jaana Kapari-Jatta, Teos, 2008.

Tzvetan Todorov: *Genres in Discourse* (les genres du discours, 1978) 1990.

Joonas Sääntti

Kirjoituksessaan *The Limits of Edgar Poe* Tzvetan Todorov määrittelee Edgar Allan Poen rajojen kirjailijaksi. Tällä hän ei viittaa pelkästään siihen että rajatapaukset olisivat kirjailijan perusteena vaan pikemminkin siihen ääriarajoilla liikkuvaan liioitteluun, joka määrittelee sekä Poen tekstien tyyliä että "sisältöä".

Amerikkalaisen romantiikan tunnetuin proosakirjailija oli erikoistilanteiden, poikkeustapausten ja äärimmäisyyksien mestari. Luonnollisen ja yliluonnollisen selityksen raja tarjoutui usein tulkinnan ongelmaksi niin kertomusten maailmassa eläville henkilöille kuin niiden lukijoillekin. *Arthur Gordon Pymän selonteko*, Poen ainoa romaani, sisältää useita esimerkkejä tällaisesta viehtymyksestä rajatapauksiin. Ehkä ilmeisin näistä on toden ja fiktion raja. Mutta miten tämä esiintyy kerronnan tyyliarvokaisuina?

_Pymän selonteossa _kiinnostavaa on toisaalta kerronnan liioittelu ja tunteiden eksessiivisyys, toisaalta tieteelliseen uskottavuuteen pyrkivä yksityiskohtien luettelointi. Jälkimmäisestä esimerkkeinä ovat laivoihin ja merenkäyntiin liittyvä erikoistermistö, maan ja eläinten kuvaukset, sääätiedot tai leveyspiirien tarkka mainitseminen.

Jo alkulauseessa Arthur Gordon Pym, ensimmäisen persoonan kertoja, pyörittelee todenmukaisuuden kysymyksiä. Hän oli antanut tuttavalleen Edgar Allan Poelle oikeudet oman tarinansa julkaisemiseen "sepitteen kaavassa" ja ensimmäinen osa seikkailuista oli julkaistu aikakauslehdessä. Sepitteellisyys on Pymille puhtaasti retoriikkaan ja esittämisen tapaan liittyvä asia, joka ei vaikuta itse "sisältöön". Niinpä tempu ei huijannut myöskään lukevaa yleisöä, kuten Pym toteaa selvästi nautinnokseen:

"[...]Huomasin näet, että vaikka lausuntoni Messengerissä ilmestyneeseen osaan taitavasti ututettiin sepittelyn tuntu (muuttamatta tai väärinymmärtäen ainoatakaan tosiseikkaa), yleisö ei sittenkään taipunut ottamaan sitä satuna vaan herra P:n osoitteeseen lähetettiin useita kirjeitä, joissa selkeästi ilmoitettiin usko päinvastaiseen". (9.)

Pymän varsinaisen matkaselonteon ympärille on täten rakennettu mainio metafiktiivinen leikki kuin jossain postmodernissa tekstissä konsanaan. Tekstillä on siis kaksi tekijää: alkupuolesta vastaa Poe (joka kirjoittaa kuin olisi Pym) ja lopusta Pym itse. "Edes niille lukijoille, jotka eivät ole nähneet Messengeriä, ei tarvitse osoittaa, missä hänen osuutensa

päättyy ja omani alkaa, sillä tyyllilliset eroavaisuudet on helppo havaita.” (9.) Tässä muutamia poimintoja Poen tyyllille ominaisesta hyperbolasta. Niissä tilanteen epävarmuus ja tulkinnanvaraisuus korostuvat; kauhu ja hämmennys ylittävät kielen avulla kuvauksen mahdollisuudet.

“...jokin noiden sanojen sävyssä täytti minut sanoin kuvaamattomalla kauhulla” (14.) “Kauhuni ulottuvuuksia on lähes mahdoton käsittää.” (15.) “...tuo neuvo olisi voinut kertoa mitä sanoin kuvaamattomimmasta tuhosta eikä olisi silti mitenkään voinut istuttaa mieleeni edes kymmenystä siitä raastavasta ja kuitenkin epämääräisestä kauhusta, jonka pelkän katkelman saaminen minussa herätti.” (46.) “...kantavat ihmissydämeen niin kauhun pelon ja kauhistuksen, ettei sitä voi kestää – eikä koskaan ilmaista kenellekään.” (216.)

Toisin kuin Pym esipuheessa väittää, kahden kertojan välillä ei juuri ole havaittavissa suurta tyyllillistä eroa. Tekstissä korostuu kauttaaltaan ensivaikutelmien, tapahtumien keskellä olemisen tunne: “Kerron nämä seikat ja asianhaarat yksityiskohtaisesti; ja on syytä ymmärtää että kerron ne tarkalleen sellaisina, miltä ne meistä käsin näyttivät.” (115.) Kuitenkin tämän välittömyyden vaikutelman keskeyttävät jatkuvasti kuvaukset, joissa “selonteko” irrottautuu tarinan tasolta ja jäljittelee tieteellisen raportin asiallista kieltä.

Vain ensimmäinen poikavuosina koettu myrskyseikkailu erottuu lyhyenä episodina, jossa ympäristön kuvailu on enemmän tunteisiin vetoavaa kuin täsmällistä.

Kirjan toinen, Grampus-laivalla tapahtuva jakso sisältää esimerkiksi kertojan monisivuisia pohdintoja laivarahdin oikeista ahtaustekniikoista. Kolmannessa osassa kerronnan keskeyttävät pitkät kuvaukset etelänavan merilintujen yhteisöelämästä.

Myöhemmin romaanissa alkuasukkaiden saarella tapahtuvan pakoretken tarinallista jännitystä “häiritsevät” tarkat selostukset ja kuvalliset esitykset kalliotunnelin erikoisesta muodosta: esiin nousevat jälleen tulkinnan kysymykset. Toisaalta poikamainen seikkailukertomus, toisaalta tieteen kieltä lainaava rationaalinen “selonteko”. Ja kolmantena, vähemmän selvästi kirjoitettuna, mutta varsinkin Pymmin kertomuksen viimeisissä sanoissa läsnäolevana mysteeri, fantastinen elementti. Mikä on se hahmo, joka ilmestyy veneessä ajelehtiville väsyneille matkustajille:

“Ja nyt me syöksyimme putouksen syleilyyn, jonne aukeni railo ottamaan meidät vastaan. Mutta siellä kohosi polullemme liinoilla verhottu ihmisen hahmo, kooltaan paljon isompi kuin ainoakaan ihmisten joukossa asuva. Ja hahmon ihon väri oli lumen täydellistä valkeaa.” (253.)

Erikoinen sotku, kummallinen mysteeri, melkoinen kalajuttu.

Tyylliratkaisuina seikkailutarina, raportti ja fantastinen tuntuivat ristiriitaisilta. Mutta mitä tapahtuu nyt itse tarinalle: sehän jätetään tylästi kesken. Meriseikkailun täyttymystä

odottava lukija on kuin märällä kalalla päähän lätkäisty. Tekijä lisää vielä loppuhuomauksen, joka ei ilmeisesti ole Arthur Gordon Pym in saati "Edgar Allan Poen" tuottama. Se ei niinkään vastaa kysymykseen kuin tuottaa uusia. Lukija tietää kuitenkin Pym in jäävän henkiin tästä mystisestä kohtaamisesta. Eihän hän muuten olisi ollut toimittamassa selontekoa esipuheineen. Todorovin mukaan Poe oli kirjailijana nimenomaan rationaalinen tai jopa ylirationaalinen.

Toisaalla Todorov on määritellyt fantastisen genren, joka pysyttelee epävarmana kahden tilanteen selityksen, luonnollisen ja yliluonnollisen välillä. Poella oli pyrkimys täydelliseen rakenteeseen, kontrolliin ja rationaaliseen hallintaan, Todorov esittää, ja vaikka tämän luulisi tekevän fantastisen Poelle vieraaksi lajityypiksi, tilanne onkin päinvastainen.

Pelkästään luonnollisen selityksen tarjoaminen pakottaisi hyväksymään elämän sattumanvaraisuuden ja järjestyksen puutteen. Kaikki on siis mahdollista selittää vain turvautumalla yliluonnolliseen. Niinpä: "Poe is fantastic because he is superrational" (Todorov, 99). Ja toisaalta, edelleen Todorovia seuraten, Poen "rakenteellinen" pyrkimys johtaa lopulta tarinallisuuden hylkäämiseen. Pym in selonteko, alkukielellä itse asiassa *the narrative of A. Gordon Pym* (!) tuntuu tarkemmin katsottuna hylkäävän tarinankerronnan tarjoaman nautinnon. Sen sijaan se tarjoaa tulkinnan mysteerin, joka suuntaa lukijan pohtimaan uudelleen luke- maansa, kääntämään huomion takaisin aiemmin esitettyyn.